

J.V. FOIX *per Joan Triadú*

EN LA SITUACIÓ DE LA POESIA CATALANA

Si un poeta hi ha en la poesia catalana que no es deixa classificar, que cap escola no el pot encabir, és J. V. Foix. I tantmateix, la imatge que en té el lector, bé que rica i complexa, no és pas confusa. La impossibilitat o la gran dificultat de classificació cal cercar-la, doncs, per un altre costat. Posar en la singularització i el desbordament que el caracteritzen, i sobretot, en el fet que davant d'ell se'n planifica el problema de què escriu, més (o abans) que no pas el de com escriu.

En efecte, des del primer moment, fa seixanta anys pel cap baix, J. V. Foix assumeix tota la significació del fet d'escriure, i en concret del fet d'escriure poesia. Per això, motivat per una consciència massa lúcida i tot per a un ar-

tista, i arribat en unes condicions personals d'independència covers la «professió» gràcies al manteniment inflexible d'una mena de doble vida, Foix, bé que escrigui molt, es manifesta poc, i encara ho fa amb una llibertat impàvida. Res no l'atura —cap pressió social ni moral— d'assumir, amb un estil únic, les significacions més acutades que ha tingut la poesia. Aquesta apropiació, l'empren, així sí, valent-se de diversitat: de «forces» —i no d'estils, perquè l'estil és sempre el mateix— des de la pena als sonets i des dels articles del quotidiani als poemes resolts segons normes i temes més intemporal.

La coherència d'aquestes «actituds» ens permet de parlar-ne com d'una actitud única, i és just que sigui així, i de me-

surar aquesta posició del poeta en funció no de la seva biografia (dins l'esquema, sovint vàlid, de l'home total), sinó en funció d'allò que Foix anomenà «l'objectivació literària dels meus estats psíquics».

Cal que ens adonem, però, que si Foix no ha estat classificable, té tan sols amb la facilitat i prodigiosa classificació generacional, com observà Gabriel Ferrater, és en part, però menys en part, una conseqüència d'haver estat poc i mal llegit. Si tenim en compte que ja l'any 1918 un crític li preguntava, com Foix mateix explica, «Per què escriviu "sí-xò"?», comencem a comprendre-ho tot. És la mateixa pregunta tantes vegades formulada davant d'un pintor o d'un escultor que es despergen amb al-

D'esquerra a dreta: Font, Foix, Gasch, Mantanyó, Carbonell i Comer, Garcia Llorca, Dalí i M. A. Cassanyes.

guna versió de llur art que no era esperada per nosaltres. L'espectador o el lector no poden restar indiferents ni tranquils, i si la pregunta revela una inquietud, amb prou feines dissimula un retret.

Davant l'obra inflexible de J. V. Foix, en totes les seves formes, i davant la seva influentíssima poesia, una posició crítica d'aquesta mena només serveix els primers cinc minuts. Després, ja no és intel·ligent, i per tant, no és vàlida. Més que més perquè, mal que no ho semblava de vegades, també la poesia de J. V. Foix cal llegir-la amb el cap i tocant de peus a terra.

DES D'UN PROPOSIT D'ADOLESCENCIA...

En aquest sentit, tota l'obra de Foix admet el tractament d'una didàctica ben assequible, com acaba de dir amb d'altres mots. És possible que un tipus d'esgeges o altre li fos ben útil i fins i tot convenient a l'hora de la publicació. Una «quedera foixiana» que podien tenir un nivell universitari, o si hom volia, de divulgació per a autodidactes i lectors d'interès popular, són, en teoria, del tot factibles. Caldria, però, que ningú no hi assagés interpretacions més arriscades que la simple lectura atenta del text, el principal problema del qual és la topada amb la desconfiança i la insinceritat del lector, sovint mig preparat i mal disposat, i sobretot d'un tipus de lector mig crític aders, mig poeta decebut.

Perquè resta intacte, en la poesia de J. V. Foix, un cert distanciament, establert des d'un propòsit d'adolescència, quan el poeta incipient — però ja actiu, nat, imparabile — s'havia promès de no signar mai amb el seu nom, el que ha anomenat, després, el seu «fals pseudònim». Es comprèn que el poeta no volgués per a la seva obra ni la mena de classificació que podia recaure-li pel fet de signar-la amb el seu nom. Però no pas perquè fos una obra en certa manera secreta, sinó perquè volia que es desenvolgués, així, decidivament pública.

Per aquests camins, prou observables, Foix se separa d'algunes de les actituds amb les quals ha pogut ésser identificat — o que per la situació de la poesia catalana sembla que li haurien correspost, fins a dir, se separa del surrealisme i del post-surrealisme, dels quals difereix en el punt essencial d'aquesta despersonalització i de l'allunyament radical de tota professionalització del poeta, ja sigui com a poeta «pur» o com a poeta «social». La seva ambició és tota una altra, i potser pot ésser qualificada de pòstic i civil.

Bé que aquells propòsits d'adolescència no es realitzaren, el fet resta en peu: J. V. Foix presenta, i no pas gaire sovint ni amb gaire difusió, un producte, la poesia, que la seva «investigació» li ha proporcionat. Ho fa com el científic que presenta i ofereix una resultat més o menys definitiu, dels quals el matemàtic respon, tant si es tracta d'una fórmula matemàtica com d'un axioma.

Així, en el poeta l'obra «passa» per ell, elaborada per tots els elements d'allò

que anomenem una cultura, dels quals elements es nodreix explícitament, sense fer-ne cap reserva, ja que al poeta li resta un bon marge d'actuació en la combinació de les formes, partint dels seus estímuls. El seu joc consisteix a inspirar-se i a engrugar-se per tal d'esdevenir «d'altre». El seu objecte, del qual ha parlat molt poc, no ve d'un exercici sinó d'un «exerci-si». La transmutació o l'alquímia hi passen com un propòsit racional de modificar per la imaginació totes les forces en presència, tot el sistema establert, i allora de fer-ho amb la més precisió i diversa arrendada verbal de la poesia catalana des de Verdaguera.

DOLC ROMANC, ESTIRP TERRAL, VASTA COMUNITAT...

Però el prodigi verbal i l'assoliment lingüístic extraordinari que caracteritzen J. V. Foix, el separen encara d'una altra tendència de la situació catalana del moment, si la considerem una escola: l'avantguardisme. Ha de restar entès, però, que en termes generals Foix és un avantguardista, i aquesta és una actitud també didàctica, profundament unida a la seva idea que l'obra del poeta és col·lectiva, com un element que contribueix al joc vital de la llengua, el «dolc romanc», i a tot allò que el lliga a una determinada «estirp terral» d'una «vasta comunitat». Dins aquesta línia — cultura, poble, geografia (adeguï-hi «els provençals i els toscans») — Foix es lliura a una tasca constant de diferenciació en l'aprofundiment, mitjançant tots els elements més genuïns que pot arregar, revalorar i descobrir.

És un procediment en què gairebé res no inventa: situa i contrasta. A tot estirar troba, interpreta, o com diu sovint, investiga. Els seus «versos de vacances», escrits «en el parlar dels pares», no cerquen una llengua de «cultura», modernitat i adhesió a un corrent singular i poc implantat entre nosaltres, com en l'avantguardisme d'escola, més ric d'idees i d'imatges que de llenguatge: Foix és, en tot cas, un avantguardista «clàssic».

D'altra banda, sí, cal anar fins a Verdaguera i arribar-hi i tot, per retrobar un sentit i un gust semblants, una riquesa tan austera i de peus a terra, de l'idioma. Tant en la lírica com en tota mena d'escrita, Foix té, com observava Carles Ribà, el geni del català més clàssic, amb la seva «economia», la contundència natural i la plasticitat d'expressió. I així és com «troba» versos en tantes frases coherents («desa aquestes llibres al calaix de baix», «va cal fuster hi ha novetats», «tomba el volant que els viratges són curts», etc.), escampades a dojo per la seva obra. Només un estudi exhaustiu, sistemàtic i de solvència científica, que resta, naturalment, per fer, podrà donar la mesura exacta del valor lingüístic estricte de la poesia de J. V. Foix. Però una lectura general ens facilita ja una informació que permet avançar alguns judicis, com els que ara acaba de formular (i no per primera vegada), sorgits novament d'un cop d'ull de conjunt i sense oblidar, per tant, l'obra en prosa.

MESTRE DEL SEU ENGINY I SENYOR DE LA SEVA VOLUNTAT

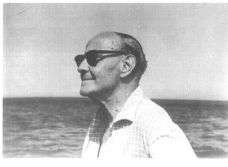
Cal dir tot seguit, però, que les valors lingüístics no són pas desbordants de la gènesi d'aquesta obra extraordinària. Dins la situació de la poesia catalana hi ha, si perfectament desitjable, el procediment històric pel qual passa la llengua i allora una capacitat i unes actituds de cada poeta. Aquestes capacitats i, sovint, a causa d'elles, les actituds, poden ésser allò que, sense haver cap massa una crítica que prou es mereixen alguns, podem anomenar limitades. La història moderna i contemporània del català hi és, si un pla per força, taramateu reflectida. Anoto no més, per assenyalar cap on vaig, el fet que alguns poetes hagin tendit a no trobar gens dificultats d'expressar-se, posem per cas, en castellà, en escriure prosa. No és pas aquest el cas, evidentment, de J. V. Foix, home d'una «capacitat» lingüística superior i d'una actitud tan lúcida com normativa. En aquesta matèria, com en d'altres i anant crida com en tota la seva presència d'escriptor, Foix ha estat signe de contradicció, capdavantier i esclòdit.

Mestre del seu enginy i senyor de la seva voluntat, com ell mateix declarava que havien d'ésser els poetes, Foix aplica tot el bagatge de llengua, partint de l'inconformisme i l'elaboració del poema. L'adopció de formes diverses no treuix la unitat profunda del «dir», vinduda d'aquell bagatge únic, fet d'una capacitat concreta i d'una actitud invariable. Els poemes s'hi expressen, en són fets i s'hi confonen. Així l'obra és, tot comptat i debatut, continua, com si cada poema portés la necessitat del vinent. La llengua, inflexible o d'escassa vacil·lació, s'adapta a allò que el real, que és l'irreal, reclama: els versos «donats», les fixacions del somni, el desencadenament de les imatges. El real, en aquest cas, és l'acció que constitueix el poema, el qual s'expressa amb una llibertat potent i alegre, i es dona a tothom, i és ja tothom.

Aquesta condició de «continua» que té l'obra de Foix, no és pas exclusiva de la seva obra declaradament lírica. Ben a l'inrevés és com pot ésser superficialment interpretat, Foix és un escriptor delerós de comunicar-se amb el públic. És un dels escriptors catalans de gran classe que ha exercit més, i amb més sentit de l'afel, el periodisme. Com a declarar per als qui ho ignoren, cal dir que, en prescindir d'excuses de mal pagador, Foix no ha pogut revelar aquest aspecte dels seus oficis d'escriptor a la gent que té avui menys de quaranta-cinc anys: no ha tingut un diari en català on exercir-lo.

EL RENDIMENT D'UNA «INDIVIDUALITAT»

Però, mentrestant, Foix té voluntats anys. Aquest és un detall inesqueïble de la seva biografia, malgrat que allò que rendeix sigui la seva obra escrita. La seva funció en l'evolució de la poesia catalana podia haver estat més activa i molt més decisiva si hagués po-

1967. En barca pel mar de Cap de Creus.

gut escriure cada dia, projectar-se diàmetre una determinada opinió pública i estendre, enllà de la mediocritat delatada per ignoràncies de llengua i de cultura, la seva crítica intel·ligent, el seu llenguatge despert i clar, i el seu art de «distingir per separar i concretar», considerat per ell com l'alliberament en política i «l'essència mateixa de l'humanisme en art i en literatura». Tanmateix, el rendiment d'allò que Foix anomena una «individualitat» no es pot mesurar en funció de l'èlimer, sinó del permanent. Per això la poesia de J. V. Foix, tant la que feia a l'època de la primera guerra mundial com la que fa avui, és poesia jove, és a dir inflexible. Una força permanent hi predomina per damunt i més enllà de les edats de la vida i dels canvis històrics que ha viscut Catalunya, els específics d'ella —i de quina mena!— i els del món. L'estudi de cada llibre, de cada poema, de cada vers, i del teixit de mots, posarà en relleu els canvis lleus i les oscil·lacions mínimes d'un conjunt de poesia de tanta amplitud i diversitat. Una poesia, per tants motius, amb veu pròpia: que no fa aportacions a la banalitat ni a l'arbitrarietat, i que quan «impresiona», automatitza i somia, és travada, exacta i densa; i en la qual de vegades la metafísica, amb els seus intrínsecs, i sovint el fetuït amb la seva imatgeria rara, es resol en el mateix ordre despert, impersonal i expectant.

En la poesia catalana, cada generació ha trobat en l'obra de Foix uns elements particulars de contacte. Ha estat una individualitat que s'ha ofert al col·lectiu i li ha donat, amb una «escriptura» vàlida per a tots, i sobretot per a aquella que siguin capaços de tenir la mateixa «donació» quotidiana, un camí d'anar sempre endavant. El 1939 i en anys subsequentes, Foix ens donà, als qui, aleshores joves, ens hi acostàvem,

la revelació de la immutabilitat i la potència interna d'una cultura aparentment arruïnada. Alhora ens revelava que la poesia té com a objecte més vast «la revelació a la consciència de les potències de la vida espiritual», com ell ha escrit.

«Què podem fer en aquella hora? (De què ens podem desdir si gairebé no havíem tingut res? (A què ens podem oferir que no desdigués?) De l'arbre caigut, més de quatre en feien estelles, mal que fos, com deien, per guanyar-se la vida professionalment. La prodigiosa informació de J. V. Foix, l'estat de creació constant en què vivia, la naturalitat amb què associava Miró i Obiols, Carner i Riba, per exemple, objectivitzaven el nostre neguit, perquè dotaven de permanència i d'eternitat tot allò que havia estat endut per l'esnicolament i l'ensorrada. «El joc etern» es titula una nota en què Foix resumia l'acció de la poesia moderna, sobretot la francesa, i amb poques raïlles (publicades a «Poesias» que feia J. Palau Fabre) hi sintetitzava el cop d'ala de tot un moviment, i alhora ens donava feina a nosaltres per a molts dies, que sap al per a tots, de comprovacions! I per ató, per aquesta irradiació tan activa, els nous s'hi identifiquen sovint (com aquest poeta jove, Ramon Pinol, de l'excel·lent llibret *Remar de rem*, van a retrobar-s'hi...

En la situació de la poesia catalana, Foix representava una acció real d'actualització i d'aprofundiment, que el padró del poeta a fer-ne's intèrpret, com diu Sansone, no pot desmentir. Allò que compta és l'obra escrita, una de les més importants de la literatura catalana de qualsevol temps, en la qual —en una llengua que tothom, si aprendia de debó de llegir a l'escola, hauria de poder llegir— podem dir, amb el títol d'un dels poemes, «Tots hi són, tot hi és, tot hi cap...». — JOAN TRIADÓ.

DIA RERA DIA

ELS IRREALS PAISATGES I LES CREUS DE CAPDECREUS

Sempre que llegim uns versos de l'obra de *Les Irrealis aragoneses*, uns versos com són ara aquests: *L'assessorat desolador per les pedres / Flabida el peu dels còndols herbosos*, o aquells altres: *Dessemeu at, que adic molla, i fressajo / Aigua i fullem pel cielu arabolleja*, sento aquella olor del Part de la Selva, i sento espègier les comarques dolbes amb l'especial nitidesa de la inimitable fontologia, mullurada, quasi inventada, que respira a la caixa del pit del poeta. Naturalment això és fàcil d'explicar: tot un feix de vivències es deslliga, com si es molessin d'un poema d'un Foix, i madalen quora, arca, lavissos, llurs, marria, breu i bovia, potretreix i abstruente... amb les olors de les alges, i les jaques de petroli del part i l'horribitat Cronozina que canta: *L'orell m'orella*, i el Clivell moreret que mena la barca d'en Fort. *Daléjans plategats pelis quers de Cap de Creus*. Dalí, dalí, dels quers de Capdecreus van els poemes d'en Foix, fins els més ciutadans, els més sarrociners, els més Europa d'aquella pan entre-les-guerra. Hi ha sempre un paisatge real, vist de molt a prop, de tan a prop que el dibuix s'exteriora i la mananyia es fa pols i llucic com placa d'or la mica, i s'irrisa de llum el quers, i el soldepat fa molt poca ombra. Tot és vist de tan a prop als poemes d'en Foix, que has de procurar que s'hi llegis un altre, el mateix o un noi o una noia que facin teatre, per poder ordenar la realitat mitziosa, que ell s'efereix, en els esquemes tòpics i còmodos que el permanent viure de pocs, sense restringir-se massa amb les coses. Els ulls d'en Foix, com els ulls de la càmera —el regne del camera eye—, descobreixen aragones invisibles a la pell de les persones, de les parets, de les pedres antigues, converteixen el paisatge mitziosal en instantis vivents de llum. Poble de tu si J. V. Foix l'explica un poema, i tu esperes que modifi el seu poema al Veteig que era una vegada... perquè en Foix si l'explica un poema l'investa un altre poema més mensionatament i més llargament encara que l'escriu mitziosament.

«Em moc enmig d'aparences», ha dit J. V. Foix: múltiples, rigides, exultants aparences, que down, al rigor del joc, la gravetat d'una ètica, i al sergicton, en l'art de Foix, el 1818 i el 1819 com a dades bondosa, l'òliga a meditar, com si fos ara mateix, un plot que no hem pas resit. Ho prova que els doctes, que en saben molt més que nosaltres, varien de parer cada dos anys, i el 1919, tot just acabada aquella definitiva guerra europea; i amb ell, nosaltres.

MARIA-AURELIA CAPMANY